

Strung pipstängerna restes först
hårtare ved, för att den nödvän-
diga lutningen skulle åstadkommas
så länge ved, så att det blev
som en kägla. [pipan förlades
på den sida om pipkubben, som
låg åt uppförsbacken till, om
botten låg i en sluttning] Sedan
inrestes ved av full längd. I
början måste man vara mycket
försiktig med att resa lika mycket
på alla sidor, annars "kunne en
rese ikull mylä" eller hon
kunde vrida sig, "smo sej", vilket
inte var bra. Alltid måste
man se efter, att man riktade
kubbarna åt stängen med barret
som ^{stäck upp ur} satt i pipan.

När man rest in så mycket

(29 sid)

man skulle ha i milan, mättes den
mitt på veden runt om i famnar.
Fällan hade man en mila över
17 famnar, mest 14 à 15 och h.o.m.
därunder.

Nu högs milan ^{veden} något så när
jämn avanpå, och "kulleven" [kull-
veden] pålades. Denna var $\frac{1}{3}$ av
den vanliga kolvedens längd och
man började pålägga den vid pipan
och slutade ute vid. Gränsen
mellan "kulle-ven" och ^{den} vanliga
kolveden kallades "skärva".

"Fän små-vee di mylä".
d.v.s. smalare stänger något
längre än vanlig kolved ställdes
runt om ^{på något avstånd från vedarna}, så att de vid marken
stodo en fot ifrån milan, varför
ett tarrum här bildades runt om.

[mellan småveden och själva milan]

Det var för att kolningen skulle gå bra, som "små-ve" ställdes dit, ty det blev lite luft kvar innanför den.

"På barre di myla". Granbarr högs från kringstående granar, varmed milan helt och hållet löstes. "Nu va myla grön"

Nu påfördes stybbet. "Di stybbe myla." Först kastades stybb upp i en ring på kullen vilket utbreddes över hela kullen. På stybbades sidorna med början nere vid marken. Omkring ett kvarter tjock skulle stybbet påläggas, något tunnare på kullen än på sidorna. Inga träbitar eller andra främmande ämnen fingo finnas bland det

4 4 1881
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

stybb, som lades på, ty det skulle hindra all luft att komma in i milan och därför vara mycket fatt

Redan innan man stybbat kullen, hade man "laggt ut fyllen" kring och över pipans öppning. Några kubbar av $1\frac{1}{2}$ alns längd lades ut i fyrkant och täcktes helst med torv men i brist därpå med mossa. Granbarr var sämre att ha på fyllen. Den täcktes sen med stybb utom ^{precis} mitt över pipan där några barrkvistar ^{lades}. När milan var svart, var den färdig. Om sidorna voro för branta sattes upp block "blåkk" runt om, ^{tvärliggande klyftor} som sitta fast i i marken stödda "blåkkstänger". Bäst var att ha

milan så "flå" [långsluttande], att
inte några sidoblock behövdes,
ty dem var bara ett besvär att
ha kring milan.

För att komma upp och ned
på milan lade man ut "e myl-
trappe", en grov stock med in-
huggna trappsteg samt uppsatte
vid sidan av den "e le-spång"
[ledstång] att hålla sig i.

Stolkojan.

En liten koja ["kålkåje"] att
bo i under kalningens gång, upp-
byggdes vid sidan av milan ej
alltför nära gärna vid en stor
sten till skydd för blästen. En
grund utskakades och skottades

jämn, varefter härden med en låg skorsten uppfördes av stenhällar. Skorstenen tätades med smärten och sand. Väggarna restes av stänger, runda ["hintinge"] eller kluvna. Fingo stängerna alldeles ihop däruppe uppkom "e strut-käje", som väl stod sig länge men gav mindre utrymme. Vilde man ha större plats inlades en mindre kuba till kroppas eller t. o. m. hel panel till tak. Väggar täcktes med massa och stybb. En dörr insattes på sidan och inuti upplades av stockar och bar tvänne bänkar till sängplatser. En smal gång blev det så mellan sängarna. En hylla sattes upp att ha hushållsaker

på, och kolkojan var färdig.
Sådana kojor var jag med och bodde
i hästarna 1914 och 15 omkr. 3 veckor
var gång. Det gick bra att elda
varmt, ja ibland blev det för
varmt, ehuru värmen gick ut
fort igen trots den stenhall, som
som vi hade till spjäll över
skorstenen. Jag förestod hushållet;
kokte kaffe och potatis, ["jölpra"]
steckte fläsk o. s. v. Mången gång
hade vi nöjet att se andra som
holade i mejden bring var "kaffe-
petter". Det gick bra att sova i
kojan om mätterna, om man inte
allt för mycket fäste sig vid de
rätter, som sprungit över en eller
prasslade under sängarna. Allt
gick bra, och det var ett friskt

liv i den tysta skogen långt borta
från människoboningar.

Det var, medan vi ^{da} (kolade i
Blixtarps skog, Risinge socken, jag
var med. Under den tiden berättade
skogsarbetaren Karl Johan Larsson,
som bodde ett stycke från milorna,
de sägner, som äro införda i min
samling för 1933.

Milan tändes.

På en fredag ansågs det vara
bra att tända milan, "för då va
en fredliger da". Däremot var ans-
dagen inte lämplig, "för då va en
änner [ond] da". Helst skulle man
tända medelst medförda träkol
["tänne-kål"] Uppå på milans

kull. Lände man en bra hög
kol och lät dem glödga sig
riktigt. Så äste man med en
del stända kol först i pipan och
sen efter med de, som det var
eld i. Därpå plockades ned
småhuggen torr ved, så att pi-
pan blev nästan full. Att tända
med enbart ved var svårt, ty
om än den brann, när den ästes
ned, så slochrade den, innan
den kom ned till botten av
pipan. Men i kolen höll sig elden
kvar. Pipan fick nu stå öppen,
så att det som släppts ned fick
brinna upp, varefter mer kol och
ved plockades i. Så eldades i
pipan under två dagar. Det var,
för att virket i botten skulle

I 16 4861

kunna tarkas lite, så att milan & skulle bätte "ta i" [fotta eld] i & botten sedan. Först på andra & eller tredje dagen fick milan "ta i" på allvar. Det borde bli eld så väl i botten som i kullen, men den senare skulle börja kola först. Om elden "släppte" d. v. s. slocknade i botten, så att "myla satte sej i batten", var det försligt att han kunde slå. Vilde elden däremot ej gå upp i kullen så var det "te dra på där" d. v. s. sticka upp draghål, ja, t. o. m. gräva hål i & stybbet på kullen, om elden var svår "te få äpp". Nu hade "fyllen" övers pipans öppning laggt igen och täckts med stybb. Vid milans fot hade under tiden runt om

vid marken på vissa avstånd
stuckits upp "foshäl" [foshäl],
för att det skulle bli drag där.

Milan kolos.

De första dygnen brände elden
undan rätt mycket nere i milan
såväl i botten som i kullen.

Däroav blev det tomrum, och detta
måste fyllas, ty annars brann
hela milan upp. Flera gånger
både dag och natt måste fylles
över pipan tagas upp och med
en lång stång ["fyllestång"] under
söktes, hur elden gått i milan.

I hålet nedplockades ny fyll-
ved, och fylles täcktes åter.

Om nu elden fleyttade sig åt

12/2 8801
visst håll, fick fyllen också flyttas
däråt. Då sades "ellen gå u pipa".
För att det nu även skulle kola
åt andra håll, stack man upp
draghål i milans skarv [mellan
hullen och den långa veden] "stack
åpp'na i skarva", med flera hål
åt det håll, som den ej ville
kola. Denna rörning flyttades
sen nedåt, vartefter kolningen
fortgick. När det kom blå rök
ur hålen, var det kolat innanför.
Annars var röken grågul eller ~
grå. Falhålen stängdes åt det håll
elden ville gå ^{för mycket} och fler hål togs
upp åt motsatta håll, allt, av-
sikt att få hela milan kolad, så
att ej bränder lämnades här och var.
Under dessa första dygn

var det farligt för, att milan
kunde "slå" [slå], och kolarna
måste passa den både dag och
natt. Det är gaser inne i milan,
som söka sig ut, och detta
kan ske så våldsamt, att
stybbet slås av, så att veden
ligger bar eller rubbas ur sitt
läge på någon punkt. Därav
kan elden i milan slås åt ett
håll för mycket eller åt flera
håll, varav följer ojämn kol-
ning, och milan kan brinna
upp om stybbet ramlar av
på större ytor, så att luft
kammer till. Därför måste
stybbet åters äsas på, så milan
blir tät igen. Men när han får
slå, får den ej tätas för fort,
hastigt,

14/4

1881
STATIONÄRVI
KIRKAPOLIS

ty då slår han igen, utan "ho ska
 ånnes [andas] ut" riktigt först samt
 därpå försiktigt tåtes. Milan kunde
 slå flera gånger och var ibland så
 ämbälig, "att ho slog igen", bara man
 slog till lite med en skovel utanpå
 färskilt när en fick lägga igen
 fyllen, var det förligt. "När röken
 trall såm ulltöger* ulfår mylå,
 när en fick lägge igen fyllen, va
 mylå sjuk". — Milan slog inte mer,
 när all veden blivit varm ända
 ned i foten. Därför hade kalaren
 alltid en pinne ^(inmärchen i) i sadan av milan
 för att undersöka, hur ^{fort} värmen gick.
 När värmen gått i botten kunde

---

* ulltöger = små kavlar av ull, som ^{uppkom} gjordes
 genom att ullen kardrades, innan den spanns

kolaren dra en lättande suck,
ty hade inte milan slagit då, så
var nu den risken förbi. En er-
faren kolare kunde ~~isegert~~ sköta
milan så, att hon ej alls slog, men
ynge sådana ^{kunde få} ~~bringade~~ den att slå
genom eget förvällande många
gång.

Sen de tre eller fyra dygn,
som slå-perioden varade, gäll,
så kolade milan jämnare och
lugnare. Men även om den ej
slagit elden åt ett visst håll,
så gick denna ändå åt ett håll,
och fyllen fick flyttas undan för
undan nedåt. Där brändes mera
vid upp, och milan föll ihop
och blev mera platt. För att
det skulle kola även på andra

ställen, var det att sticka upp
 diaghål därät. När elden och
 fyllen var nere vid marken på
~~sitt~~ ^{ett} håll sadades att "ellen gått ner"
 eller "ellen gått ut" eller "myla gått
 ut". Där grävdes ett större hål i
 stybljet. Det var att "ta ut ellen".
 Skanternas bullades och takades med
 omsorg, "annars kunne ellen bli te
 tvarelle [tväreldar], säm kunne
 springe ikring i ^{unne} myla å bränne
 unna [undan]. Då kunde mycket
 förstöras, liksom även när elden
 från början gått åt flera håll eller
 slagits dit. Då kunde det brinna
 hål och "si-fylle" [sido-fyllar]
 fingo läggas in.

Vi kunna förstå, att av allt
 detta minskades ansenligt den mängd

kol, som erhålles ur milan. Det var alltså bäst, om elden från början gick åt ett håll, ej för fort gick ur pipan, ej för fort gick ut, så att man fick fylla så litet som möjligt. Erfarna kolare förstoda även att leda milan så.

När milan "gätt ut" på en kant kolade den i regel ned även på andra håll rätt snart.

Där den ej gick i botten, blev det "bränner" [bränder] kvar, ^{stockändar} som ^{var} okolade.

Allt efter som kolningen fortgick, hade milan klubbats till, så att stybbet blivit tätare, och milan hade fallit ihop mycket och blivit mer plattad. Iärskilt med den samre ved, som numera

(av lövträd)

står till buds, gällerskog, blir resultatet betydligt mindre gott än förr, då även grövre barrved varit kolad.

Då nu elden gått i botten, var kolningen slut. Foten utgrävdes. Mindre ändor av "små-vén" hade inte kunnat kola ut. Dessa togs ut och kallades "kaj-tasse", emedan de voro så bra att elda i ^{kol}kojan med.

Den minsta tid en mila kolade på, var två veckor, men ^{mest dröjde} det kunde dröja ^{det över} tre och även något längre. ~~Inna myl-suka va slut innan~~ kolningen var slut.

Milan släckes

Kolen lågo nu och glödde inne

i milan, och det gällde att få dem att slockna, ty annars skulle det snart täras hål i stybbet, luft komma till och alla kolen brinna upp.

(för släckning av mila)

Flera metoder finnas. Den ^{Nedan beskrivna} som jag var med om, är den som mest användes i dessa trakter.

Först jämnades milan, och stybbe påfördes, där det var tunt eller genombrunnet. Förskilt på kullen kunde nämligen genom den väldiga hettan stybbet rent bli till "ellmörje" på stora fläckar. Då klubbades hela milan, så den vart tät, och främmande ämnen ^{såsom träbitar} räfsades bort. Sedan ~~ni~~ började man nere vid marken och påförde ett tunnare lager

rätt stybb över hela milan, som sen
 räfsades igen. Nu framfördes
 vatten i ~~fyra~~ ^{grävda i marken runt om} gropar vid milans
 fot på skilda ställen, vilket ~
 vatten stänktes på stybbet med
 "e stänksko" med långt skaft.
 Så klubbades milan om igen, räfsades
 [ty genom vattningen hade en del
 träbitar och sådant kommit upp, och
 dessa måste avlägsnas] och klappades
 med en "mylklapp" [ett bräde med
 en smett insatt stake som skaft]
 Under ett par följande dagar upp-
 repades vattningen tid efter annan.
 Så påfördes även ett tunt lager
 fin sand, om sådan var att till-
 gå. Någon gång tömdes vatten ned
 i toppen av milan, men det var
 ingen vidare nytta med. Huvud-

saken var att göra stybbet så
tätt som möjligt, vilket upp-
nåddes genom dessa åtgärder.
Elden ^{milan} bringades sålunda att
slockna, genom ^{att den} ^{des} kvävning.

Efter allt detta visste man
likväl ej, om "myla va slucke"
[slocknad], ty det immade ännu
om den något. Först när den
ställt i en tre veckor, kunde man
säga något bestämt. Var stybbet
då fruset, eller hela milan var
täckt av snö, som ej på någon
punkt smält, då var milan
släckt. Men fanns en bar och
warm fläck, var det att vattna
igen. Dock behövde man ju
inte ligga kvar i skogen utan ^{hillslden var helt död}
fara och se till milan ibland.

Detta var "te sätte igen myla" och var nästan det enda sätt, som användes, då det i regel lyckades bra. En annan metod var "te älte" eller "te kladda" igen milan. Då östes det mesta stybbet av bitvis och genomdränktes vid milans fot av vatten, så det blev som en deg, som sen påfördes över hela milans yta. Stybbet måste då vara fullkomligt fritt från träbitar och andra främmande ämnen, och milan tillklubbades noga. Någon vidare vattning var i regel ej behöfelig. Udfördes denna metod omsorgsfullt så slocknade milan säkert, men det var mycket modosammare att göra på detta sätt än på det förut beskrivna.

Endast om milan efter ett
par veckors upprepade åtgärder
ej ville slockna, tillgreps riv-
ningsmetoden. Kolen utrevos
ur milan och släcktes med vatten.

Det var oerhört arbetsamt att
på detta sätt riva en hel mila

och om kolen ^(sedan) fingo ligga ^{utan bak} obetäckta
blevo de ^{mycket} så tunga ^{av nedbörden} sen att ^{tills de} kändes

bort. Metoden tillgreps endast
i nödfall, när milan inte ville
slockna på annat sätt. Det hålles
för ^{aförståeligt} en ~~galenskap~~ av kolarna i
våra nejder att riva en mila
utan att ha försökt annat sätt.

Den först nämnda metoden ^{anses} hålles
^{vara} bäst, och detta synes vara sätt.

[Men i artikeln Skogskotning
av ~~skogskotning~~ ^{av skogskotning}

24
24
Skogsvårdsföreningens falkskrifter
nr 10, 1907, framhålls rivningen
såsom alldeles förträfflig. Detta
anser jag vara missvisande, ty vid
rivning måste ju kolen fatas en
extra gång [medan de däremot vid
släckning medelst kvärning endast
fatas en gång, vid utkörningen ur
shogen]. Därvid smulas mycket kol
sänder och blir till ingen nytta.

Det kan också lätt hända att ej all
eld i kolen släcks, utan det bäjras
binnen i kolkögarna. Så är det ett
synnerligen röktigt, smutsigt och
i övrigt mödosamt att riva. Det
är mycket mer lindrigt att använda
det första sättet. En nackdel har
dock detta sistnämnda: blir vintern
kall så sammanfryser stybljet och

bildar tjäle, som inte är så lätt att få bort sen. Men även med denna slägenhet anses rivningen ofordelaktigare.

Nämnda folkskrift innehåller även annat. Ist. för "pipkubb" [se s.] talas om "bordslake". Jag undrar var en så besynnerlig benämning förekommer i vårt land. Hanske ingenstans. På sid 10 talas om, att man lägger en kulle på milan i många trakter men författaren anser det onödigt. De kolare, jag talat vid anse kullen nödvändig för att milan skall gå bra, likaså är småveder [se s.] alltid använd och anses ofrånkomlig. Om denna nämner i ovan omtalade skrift inte alls. Vidare

26 286

LUND UNIVERSITY
FOLKMINNESBOK

säges, att man inte ska ha rökhål på sidorna. Stolare försäkra tvärt emot detta att rökhål är nödvändiga. Mycket annat i artikeln kunde vara att anmärka på. Vi torde få hålla fast vid att en person som kolat varje år i över en mans-ålder i det han upptagit lärdomar från en föregående generation och gjort nya rån kan sköta en mila bra mycket bättre än vetenskapligt utbildad skogsvårdsman. Jag tror att den sistnämnde skulle få mycket mindre kol i sin mila.)

Fanten

Det Man berättar, att färr i tiden hade man "fänte" [sing: "fant"],

liggmilor, då veden lades ^{på marken} i st. f.
^{rester} ställdes ^{upp}, barrades och stybbades
som en vanlig mila men ^{gjordes} var mycket
mindre och fyrkantig. En sådan
fant tändes i ena ändan, var-
efter fothäl eller större gluggar
upptogs vid motsatta ända,
så det blev drag. I regel sålär
bartäl halva fanten brunnit
upp innan veden började kola.
^{berättarens yngre år} Nu för tiden händer det någon
gång, att kalaren ^{na gjordes} gör ordning
en fant för att få "kännekäl"
att kända den riktiga milan med.
Ty en fant kolar ut på några
dagar. Under gångna tider var
dock "fante" mycket vanligare
att döma av de fyrkantiga
halvattnas [i motsats till de runda],

som visas i skogarna" å då säger
di ska vare gamle fantebättne".

(Uthörningen av holen.)

(På finspångsgodset fingo bän-
derna börja köra ut holen strax
efter jul, om milorna hunnit
slackna. ^{När} Hade hölden varit skäng,
så hade stybbet å milan hunnit
fryska samman, så att det kostade
blev rätt mycket arbete med att
spetta loss det samman. Holen lastades
nu i kolryssor, och det fick into
kamman för mycket stybb ibland,
så det var att räfsa och karka
med omsorg vid utrivningen av
holen. De lastade ryssarna kördes)

nu till bestämt holmottagningsställe

Utkörningen av kolen

När milorna slochnat eller senast
strax efter trettondagen fingo Finsjöns
godsets underlydande börja med att
köra ut sina kol. När kölden varit
sträng hade då stybbet hunnit flyta
ordentligt, så att det nu blev mycket
arbete med att spetta loss och häva
undan det samma. Kolen ^(med hakor) revs ut och
medelst stora kolsäll lastades de så
i kolvagnarna, som sedan kördes till
det bestämda holmottagningsstället.

Register

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

30

Holmving	1-5
Holkofaw.	5-8.
Milaw tändes	8-11.
Milaw kolas	11-18.
Milaw pläckes	18-26
Fættow	26-28
Utkörning av kolen	28-29

